

وابستگی ایران و سایر کشورهای در حال توسعه به صادرات کالاهای اساسی

وابستگی کشورهای در حال توسعه به صادرات کالاهای اساسی

نسبت وابستگی به صادرات کالاهای اساسی، به صورت ارزش صادرات کالاهای اساسی به کل ارزش صادرات کالاها تعریف می شود. اگر در کشوری این مقدار بالاتر از ۶۰ درصد باشد، کشور در گروه کشورهای در حال توسعه ای که به صادرات کالاهای اساسی وابستگی دارند (CDDCs^۱) طبقه بندی می شود. آنکتاد هر ساله گزارشی^۲ را منتشر می کند که در آن میزان وابستگی به کالاهای اساسی در کشورهای مختلف مورد بررسی قرار می گیرد.

ارزش صادرات کالاهای اساسی در کشورهای در حال توسعه از ۲,۰۴ تریلیون دلار در سال ۲۰۱۰-۲۰۰۹ به ۲,۵۵ تریلیون دلار در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵ افزایش یافته است. بر اساس گزارش های سالانه آنکتاد، در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵، تعداد ۹۱ کشور از کشورهای در حال توسعه به عنوان کشورهایی که به کالاهای اساسی وابسته هستند، در نظر گرفته شده اند که این تعداد در سال ۲۰۱۰-۲۰۰۹ معادل ۸۲ کشور بوده است.

در گزارش آنکتاد از بین کل کشورهای در حال توسعه ای (۱۳۵ کشور) که مورد بررسی قرار گرفتند تعداد کشورهایی که وابستگی به صادرات کالاهای اساسی دارند از ۶۱ درصد در سال ۲۰۱۰-۲۰۰۹ به ۶۸ درصد در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵ رسیده است.

در خصوص توزیع منطقه ای کشورهای در حال توسعه در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵ که به صادرات کالاهای اساسی وابسته هستند، آفریقا با ۴۶ کشور رتبه اول را به خود اختصاص داده است. بعد از آن، به ترتیب آسیا و اقیانوسیه (۲۸ کشور)، امریکا و کارائیب (۱۷ کشور) در رتبه های بعدی قرار گرفته اند.

شواهد نشان می دهد در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵، حدود ۴۱ درصد از کشورهای وابسته به صادرات کالاهای اساسی، صادرکنندگان محصولات کشاورزی بوده اند، ۳۰ درصد، صادرکنندگان سوخت و ۲۳ درصد صادرکنندگان مواد معدنی، سنگ معدنی و فلزات و تنها ۶ درصد از این کشورها به صادرات کالاهای اساسی متنوع می پردازند. بیشتر کشورهای آفریقایی (۵۱ درصد) به صادرات کالاهای کشاورزی به علاوه مواد معدنی، سنگ معدن و فلزات وابسته هستند و بیشتر کشورهای صادرکننده سوخت در آسیا و اقیانوسیه (۴۸ درصد) به ویژه در آسیای غربی قرار دارند.

در خصوص تمرکز بالا بر صادرات تعداد معدودی از محصولات در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵، از ۹۱ کشور وابسته به کالاهای اساسی، ۷۳ کشور متکی به صادرات حداکثر سه کالای اساسی بوده اند که این سه کالا بیشتر از ۶۰ درصد کل ارزش صادرات کالاهای اساسی آنها را به خود اختصاص داده است. به ویژه این تمرکز در آسیا و اقیانوسیه و آفریقا بالاست.

^۱Commodity dependent developing countries

^۲ State of commodity dependence report 2016

معاونت بررسی های اقتصادی

بررسی‌ها نشان می‌دهد اتحادیه اروپا (۲۸) و چین دو مقصد اصلی صادرات کشورهای وابسته به صادرات کالاهای اساسی هستند که تقریباً ۲۵ درصد از کل صادرات کالاهای اساسی از آسیا و اقیانوسیه و یک سوم از صادرات کشورهای منطقه آفریقا به این دو منطقه صادر می‌شود.

تجارت درون منطقه‌ای نیز سهم مهمی در تجارت کشورهای در حال توسعه وابسته به کالاهای اساسی دارد؛ به طوریکه تجارت درون منطقه‌ای ۱۱ درصد از کل صادرات کالاهای اساسی در آفریقا، ۱۳ درصد در آسیا و اقیانوسیه و ۱۶ درصد در آمریکای لاتین و کارائیب را در برمی‌گیرد.

کشورهای در حال توسعه وابسته به صادرات کالاهای اساسی، عمدتاً کشورهای واردکننده خالص مواد غذایی نیز هستند. تقریباً دو سوم این کشورها در سال ۲۰۱۰-۲۰۰۹ و ۲۰۱۵-۲۰۱۴ واردکننده خالص مواد غذایی بوده‌اند. ارزش واردات مواد غذایی در این گروه کشورها از ۶۷,۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۰-۲۰۰۹ به ۹۵,۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۵-۲۰۱۴ رسیده که بیش از ۴۰ درصد رشد داشته است.

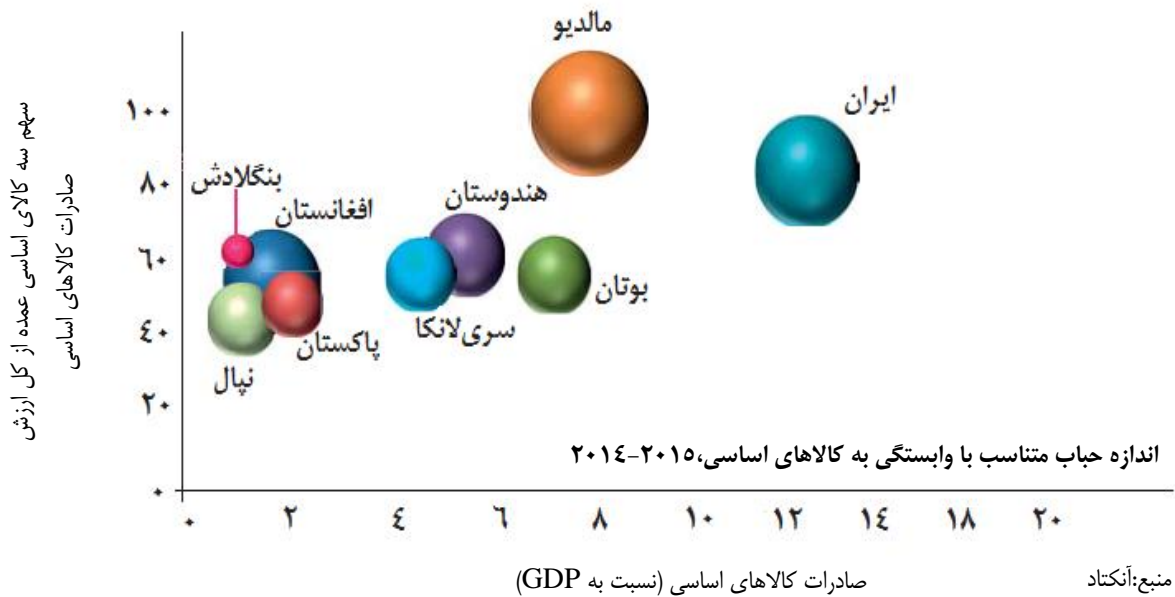
در سال ۲۰۱۴، دو سوم کشورهای در حال توسعه وابسته به صادرات کالاهای اساسی، دارای شاخص توسعه انسانی^۳ پایین و متوسطی بوده‌اند که در آفریقا ۹۳ درصد این کشورها و در آسیا و اقیانوسیه ۵۲ درصد دارای شاخص توسعه انسانی پایین و متوسطی هستند، اما کشورهای در حال توسعه وابسته به کالاهای اساسی، در آمریکای لاتین و کارائیب، ۷۷ درصد از سطح بالای شاخص توسعه انسانی برخوردار هستند و تقریباً هیچ یک از کشورهای در حال توسعه وابسته به صادرات کالاهای اساسی شاخص توسعه انسانی پایین ندارند.

وابستگی ایران به صادرات کالاهای اساسی

با توجه به نمودار (۱)، ایران در مقایسه با کشورهای منطقه آسیای جنوبی، بعد از مالدیو، دارای وابستگی زیادی به صادرات سه کالای اساسی است. علی‌رغم اینکه نسبت صادرات کالاهای اساسی به GDP ایران نسبتاً بالاست، تنوع کالاهای اساسی صادراتی نیز پایین است. بنابراین، همانطور که در نمودار ۱ نشان داده شده، سهم بالایی از تولید ناخالص داخلی ایران وابسته به صادرات سه کالای اساسی است.

³ Human development index

نمودار ۱- وضعیت کالاهای اساسی برای کشورهای منتخب در سال ۲۰۱۵-۲۰۱۴

سهام ایران از کل صادرات کالاهای اساسی کشورهای در حال توسعه در سال ۲۰۱۴-۱۵ حدود ۲,۱ درصد است که در مقایسه با رقم ۳,۷ درصد ۲۰۰۹-۱۰ کاهش یافته است. مقایسه وابستگی به صادرات کالاهای اساسی ایران بین سال‌های ۲۰۰۹-۲۰۱۰ و ۲۰۱۴-۲۰۱۵ نشان می‌دهد، کل صادرات کالاهای اساسی از ۷۶,۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۹-۲۰۱۰ به ۵۴,۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵، کاهش یافته است، اما نسبت صادرات کالاهای اساسی به GDP از ۱۷,۶ درصد در سال ۲۰۰۹-۲۰۱۰ به ۱۲,۶ درصد در ۲۰۱۴-۲۰۱۵ کاهش یافته است (جدول ۱).

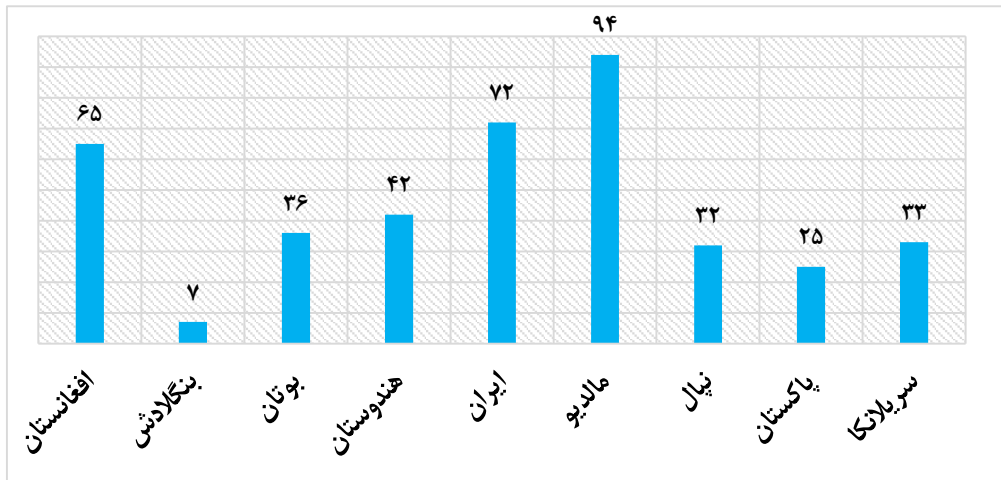
جدول ۱- مقایسه وابستگی به صادرات کالاهای اساسی در سال‌های ۲۰۰۹-۲۰۱۰ و ۲۰۱۴-۲۰۱۵

۲۰۱۴-۲۰۱۵	۲۰۰۹-۲۰۱۰	
۵۴,۳۳۴	۷۶,۲۹۹	کل صادرات کالاهای اساسی (برحسب میلیون دلار)
۷۲	۸۵	نسبت صادرات کالاهای اساسی از کل صادرات کالایی (درصد)
۱۲,۶	۱۷,۶	نسبت صادرات کالاهای اساسی به GDP (درصد)

منبع: آنکتاد

۷۲ درصد از ارزش صادرات کل کالایی کشور در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵ مربوط به صادرات کالاهای اساسی است که در مقایسه با بسیاری از کشورهای آسیایی از جمله هندوستان و پاکستان بالاتر است (نمودار ۲). بخش عمده‌ای از تنزل ارقام مربوط به وضعیت صادرات کالاهای اساسی ایران مربوط به کاهش بهای جهانی نفت خام است و اتفاق قابل توجهی در زمینه افزایش تنوع کالاهای صادراتی ایران و کاهش اتکا به صادرات نفتی، صورت نگرفته است.

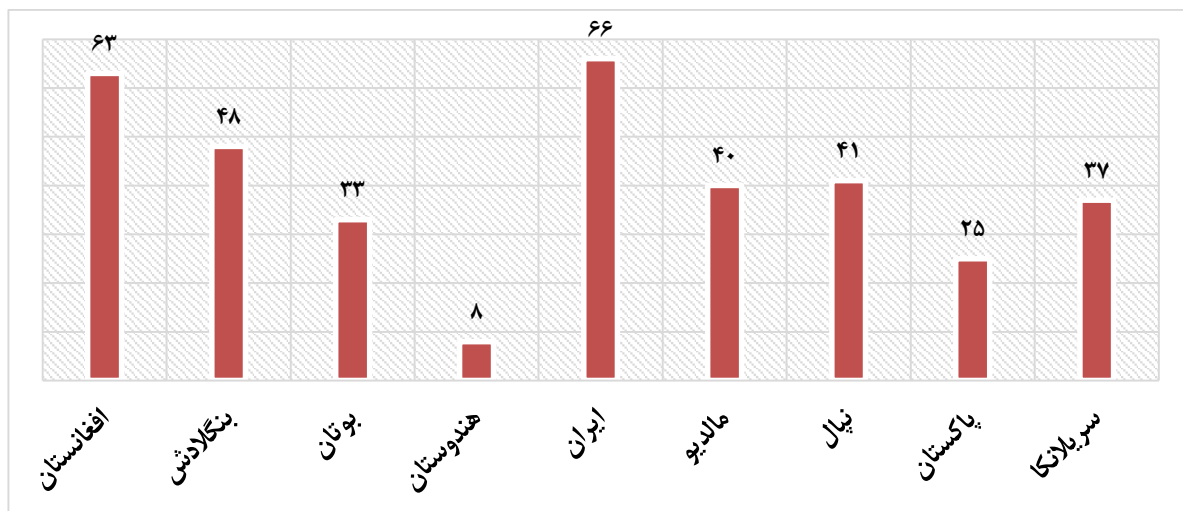
نمودار ۲- سهم صادرات کالاهای اساسی از کل ارزش صادرات کالایی در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵

منبع: آنکتاد

سهم واردات مواد غذایی از کل واردات کالاهای اساسی ایران در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵ برابر با ۶۶ درصد است. این رقم در ایران در مقایسه با سایر کشورهای آسیای جنوبی بالاتر است (نمودار ۳).

نمودار ۳- سهم واردات مواد غذایی از کل ارزش واردات کالاهای اساسی در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵

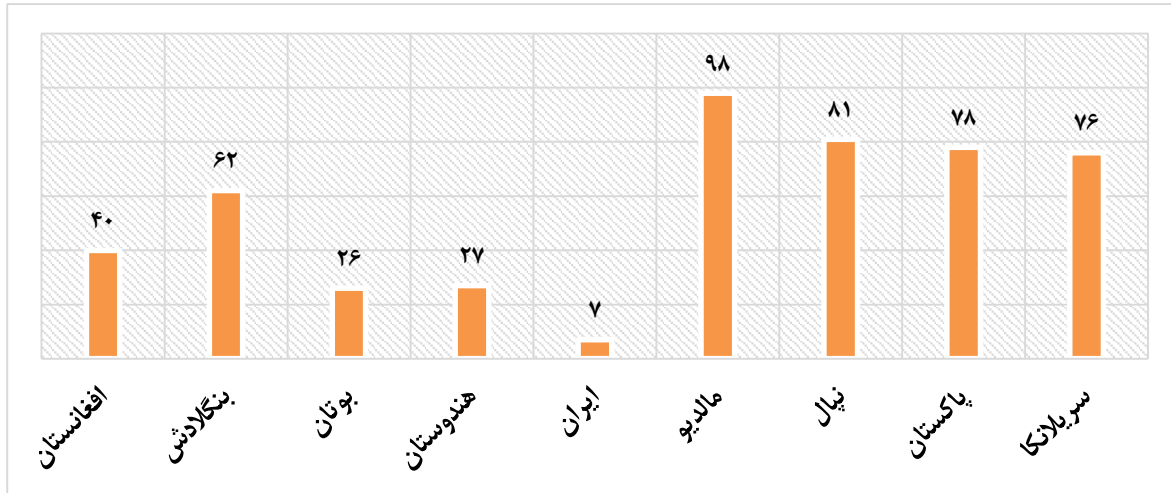

منبع: آنکتاد

معاونت بررسی های اقتصادی

حدود ۷ درصد از کل ارزش صادرات کالاهای اساسی ایران به مواد غذایی اختصاص دارد که در مقایسه با پاکستان (۷۸ درصد) به طور قابل توجهی پایین تر است (نمودار ۴).

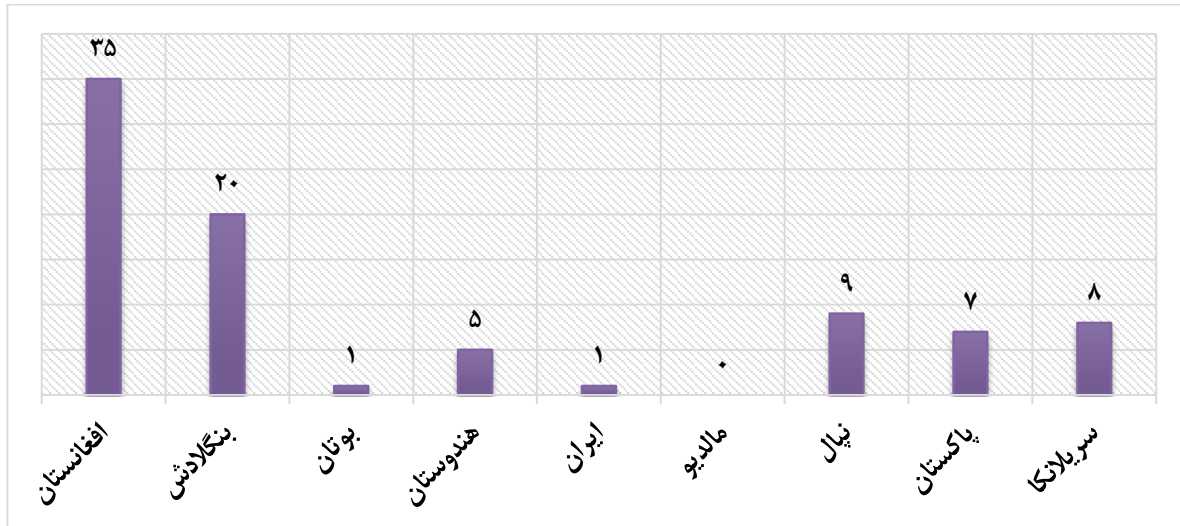
نمودار ۴- ارزش صادرات مواد غذایی (سهم از ارزش صادرات کالاهای اساسی) در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵

منبع: آنکتاد

با توجه به نمودار (۵)، سهم صادرات مواد خام کشاورزی در ایران از کل ارزش صادرات کالاهای اساسی حدود یک درصد است که دلیل اصلی آن سهم غالب صادرات سوخت در صادرات کالاهای اساسی کشور است.

نمودار ۵- صادرات مواد خام کشاورزی (سهم از ارزش صادرات کالاهای اساسی) در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵

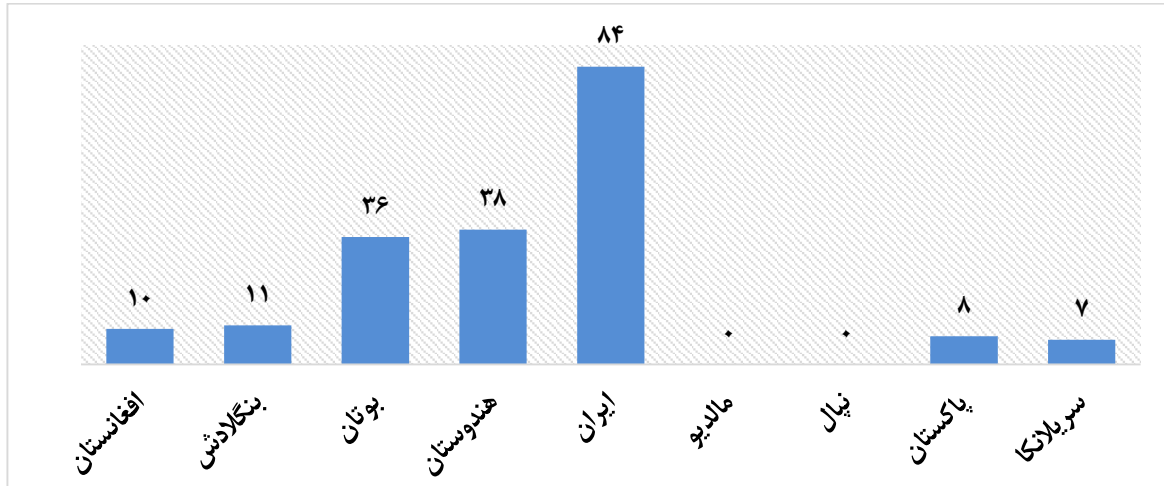

منبع: آنکتاد

معاونت بررسی های اقتصادی

صادرات سوخت در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵، سهمی برابر با ۸۴ درصد از ارزش صادرات کالاهای اساسی ایران را به خود اختصاص داده است که این رقم در سال ۲۰۰۹-۲۰۱۰ برابر با ۹۰ درصد بوده است نمودار (۶).

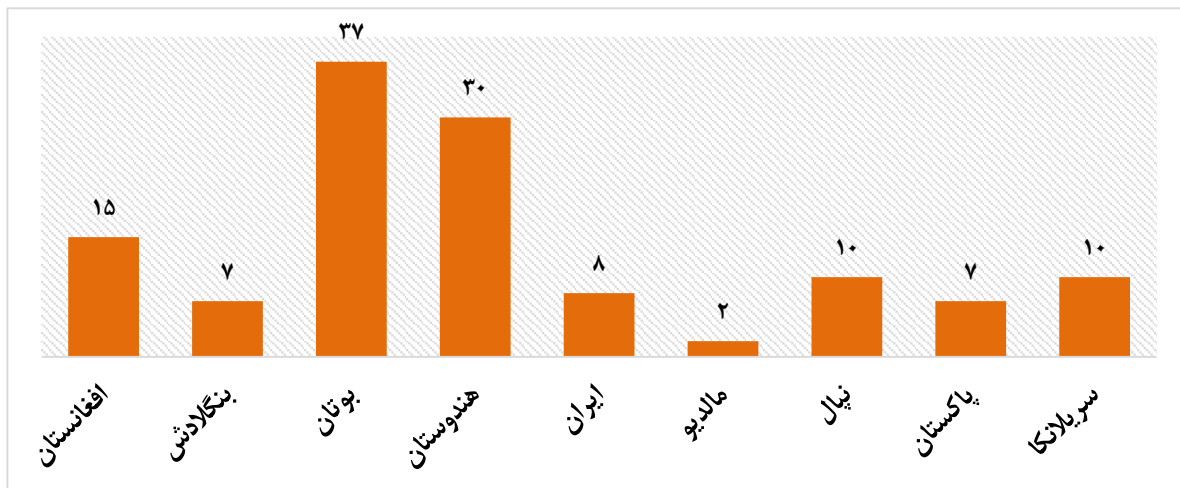
نمودار ۶- صادرات سوخت (سهم از ارزش صادرات کالاهای اساسی) در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵

منبع: آنکتاد

نمودار (۷) سهم صادرات مواد معدنی، سنگ معدن و فلزات از ارزش صادرات کالاهای اساسی را در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵ نشان می دهد که برابر با ۸ درصد است که نسبت به سال ۲۰۰۹-۲۰۱۰ رشدی برابر با ۶۰ درصد داشته است.

نمودار ۷- صادرات مواد معدنی، سنگ معدن و فلزات (سهم از ارزش صادرات کالاهای اساسی) در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵

منبع: آنکتاد